

cipis, quam quæ in mediis causis dicuntur, aut arguendo, aut refellendo.

Maxima autem copia principiorum ad iudicem aut allicendum, aut incitandum, ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum conciliandos inveniuntur in causa: quos tamen totos in principio explicari non oportebit, sed tantum impelli primo iudicem leviter, ut iam inclinato reliqua incumbat oratio.

LXXX. Connexum autem ita fit principium consequenti orationi, ut non tanquam citharædi proœmium affectum aliquod, sed coherens cum omni corpore membrum esse videatur. Nam nonnulli, cum illud meditati ediderunt, sic ad reliqua transeunt, ut audientiam sibi fieri velle videantur. Atque ejusmodi illa prolusio debet esse, non ut Samnitum, qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur; sed ut ipsi sententiis, quibus proluserunt, vel pugnare possint.

Narrare vero rem quod breviter jubent, si brevitatis appellanda est; cum verbum nullum redundet, brevis est. Crassi oratio: si tum est brevitatis, cum tantum verborum est, quantum necesse est, aliquando id opus est: sed sæpe obest vel maxime in narrando, non solum quod obscuritatem affert, sed etiam quod eam virtutem, quæ narrationis est maxima, ut jucunda, & ad persuadendum accommodata sit, tollit. Ut illa, *Nam is postquam excessit ex ephebis*, quam longa est narratio? Mores adolescentis ipsius, & fervilis percontatio, mors Chrysidis, vultus & forma, & lamentatio fororis, reliqua per varie jucundeque narrantur. Quod si hanc brevitatem quæssisset,

Effertur, imus, ad sepulcrum venimus, in ignem posita est.

fere decem versiculis totum conficere potuisset: quanquam hoc ipsum, *Effertur, imus*, concisum est ita, ut non brevitati servitum sit, sed magis venustati. Quod si nihil fuisset, nisi, *In ignem posita est*; tamen res tota cognosci facile potuisset. Sed & festivitatem habet narratio distincta personis & inter puncta sermonibus: & est probabilis, quod gestum esse dic-

cas,

cas, cum, quemadmodum actum sit, exponas: & multo apertius ad intelligendum est, * si sic constituitur aliquando, ac non ista brevitate percurritur. Apertam enim narrationem tam esse oportet, quam cætera: sed hoc magis in hac elaborandum est, quod & difficilius est, non esse obscurum in re narranda, quam aut in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut in perorando: & majore periculo hæc pars orationis obscura est, quam cætera: vel quia, si quo alio in loco est dictum quid obscurius, tantum id perit, quod ita dictum est: narratio obscura totam obæcat orationem: vel quod alia possis, semel si obscurius dixeris, dicere alio loco planius; narrationis unus est in causa locus. Erit autem perspicua narratio, si verbis utstatis, si ordine temporum conservato, si non interrupte narrabitur.

LXXXI. Sed quando utendum sit, aut non sit narratione, id est consilii. Neque enim si nota res est, nec dubium quid gestum sit, narrari oportet; nec si adversarius narravit, nisi si refellemus: ac, si quando erit narrandum, ne illa, quæ suspicionem & crimen efficiunt, contraque nos erunt, acriter persequamur; & quidquid poterit, detrahamus: ne illud, quod Crassus, si quando fiat, perfidia, non stultitia fieri putat, ut causæ noceamus, accidat. Nam ad summam totius causæ pertinet, caute, an contra, demonstrata res sit; quod omnis orationis reliquæ fons est narratio.

Sequitur, ut causa ponatur: in quo videndum est, quid in controversiam veniat. Tum suggerenda sunt firmamenta causæ conjuncte, & infirmandis contrariis, & tuis confirmandis. Namque una in causis ratio quædam est ejus orationis, quæ ad probandam argumentationem valet. Ea autem, & confirmationem, & reprehensionem quærit: sed quia neque reprehendi quæ contra dicuntur, possunt, nisi tua confirmes; neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas; idcirco hæc & natura, & utilitate, & tractatione conjuncta sunt.

Omnia autem concludenda plerumque rebus augendis, vel inflammando iudice, vel mitigando: omniaque cum superiori-

Tom. I.

Q q

* Si sic] Lamb. si hic... aliquandiu

bus orationis locis, tum maxime extremo, ad mentes iudicum quam maxime permovendas, & ad utilitatem nostram vocandas, conferenda sunt.

Neque sane jam causa videtur esse, cur feceramus ea præcepta, quæ de suasionibus tradenda sunt, aut laudationibus: sunt enim pleraque communia: sed tamen suadere aliquis, aut dissuadere, gravissima mihi videtur esse persona. Nam & sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus; & honesti, & disertis, ut mente providere, auctoritate probare, oratione persuadere possit.

LXXXII. Atque hæc in senatu minore apparatu agenda sunt. Sapiens enim est consilium; multisque aliis dicendi relinquendus locus. Vitanda etiam ingenii, ostentationisque suspicio ⁵³.

Concio capit omnem vim orationis, & gravitatem varietatemque desiderat. Ergo in suadendo nihil est optabilius, quam dignitas. Nam qui utilitatem putat, non quid maxime velit suavor, sed quid interdum magis sequatur, videt. Nemo est enim, præsertim in tam clara civitate, quin putet experendam maxime dignitatem: sed vincit utilitas plerumque, cum subest ille timor, ea neglecta, ne dignitatem quidem posse retineri.

Controversia autem inter hominum sententias, aut in illo est, utrum sit utilis: aut etiam cum id convenit, certatur, utrum honestati potius, an utilitati consulendum sit. Quæ quia pugnare sæpe inter se videntur, qui utilitatem defendit, enumerabit commoda pacis, opum, potentia, pecunia, vestigalium, præsidii, militum, utilitates cæterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur, itemque incommoda contrario.

⁵³ Ingenii] Man. Lamb. ingenii ostentationis suspicio. Ut sit, ne videamur ostentare ingenium velle.

⁵³ Ingenii, ostentationisque suspicio] Optimi quique dicendi & sentiendi magistri præceperunt, ut vitare suspitionem iactationis, & ostentationis. Nulli vero, nisi in hoc loco, præceptis traditur, ut vitanda sit suspicio ingenii. Imo nisi ingenio excellere videamur, parum proderit nostra o-

ratio. Optime igitur Manutius & Lambinus legunt, Vitanda etiam ingenii ostentationis suspicio. Nec aliam exhibent lectionem Mf. Pal. pr. & sec. Mem. Pith. Joan. Harl. T. & a pr. manu Norf. Tandem dignum Cicero præceptum videmus, idemque præcipit Quinctil. Lib. III. c. 1. In cæteris admiserunt aliqui notis, non iactandi ingenii gratia &c. Idem.

triorum. Qui ad dignitatem impellit, majorum exempla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa, colliget: posteritatis immortalæ memoriam augebit: utilitatem ex laude nasci defendet, semperque eam cum dignitate esse conjunctam.

Sed quid fieri possit aut non possit, quidque etiam sit necesse aut non sit, in utraque re maxime est quaerendum. Inciditur enim omnis jam deliberatio, si intelligitur non posse fieri, aut si necessitas assertur: & qui id docuit, non videntibus aliis, is plurimum vidit.

Ad consilium autem de republica dandum, caput est, nosse rempublicam: ad dicendum vero probabiliter, nosse mores civitatis; qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis est sæpe mutandum. Et, quanquam una fere vis est eloquentiæ, tamen, quia summa dignitas est populi, gravissima causa reipublicæ, maximi motus multitudinis; genus quoque dicendi grandius quoddam, & illustrius esse adhibendum videtur: maximaque pars orationis admovenda est ad animorum motus nonnunquam aut cohortatione, aut commemoratione aliqua, aut in spem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos; sæpe etiam a temeritate, iracundia, spe, injuria, invidia, crudelitate revocandos.

LXXXIII. Fit autem, ut, quia maxima quasi oratori scena videatur concio, natura ipsa ad ornatus dicendi genus excitetur. Habet enim multitudo vim quandam talem; ut quemadmodum tibicen sine tibiis canere, sic orator, sine multitudine audiente, eloquens esse non possit. Et cum sint populares multi varique lapsus, vitanda est acclamatio adversa populi, quæ aut orationis peccato aliquo excitatur, si asperere, si arroganter, si turpiter, si sordide, si quoquo animi vitio dictum esse aliquid videatur; aut hominum offensione, vel invidia, quæ aut justa est, aut ex criminatione atque fama; aut res si displicet; aut si est in aliquo motu suæ cupiditatis, aut merus multitudo: hisque quatuor causis totidem medicinæ opponuntur: tum objurgatio, si est auctoritas: tum admonitio, quasi lenior objurgatio: tum promissio, si audie-

Q q 2

rint, probaturos: tum deprecatio, quod est * infimum, sed nonnunquam utile. Nullo autem loco plus facietiae profunt, & celeritas, & breve aliquod dictum nec sine dignitate, & cum lepore. Nihil enim tam facile, quam multitudo, a tristitia, & sæpe ab acerbitate, commode, ac breviter, & acute, & hilare dicto deducitur.

LXXXIV. Exposui fere, ut potui, vobis, in utroque genere causarum quæ sequi solem, quæ fugere, quæ spectare, quaque omnino in causis ratione versari. Nec illud tertium laudationum genus est difficile, quod ego initio quasi a præceptis nostris secreveram: sed & quia multa sunt orationum genera, & graviora, & majoris copiae, de quibus nemo fere præciperet, & quod nos laudationibus non ita multum uti solemus, totum hunc segregabam locum. Ipsi enim Græci legendi; qui magis aut delectationis, aut hominis alicujus ornandi, quam utilitatis hujus forensis causa, laudationes scriptaverunt: quorum sunt libri, quibus Themistocles, Aristides, Agefilas, Epaminondas, Philippus, Alexander, alique laudantur. Nostræ laudationes, quibus in foro utimur, aut testimonii brevitatem habent nudam atque inornatam, aut scribuntur ad funebrem concionem, quæ ad orationis laudem minime accommodata est. Sed tamen, quoniam est utendum aliquando, nonnunquam etiam scribendum, velut Q. Tuberoni Africanum avunculum laudanti scripsit C. Lælius, vel ut nosmetipsi, ornandi causa, Græcorum more, si quos velimus, laudare possimus; sit a nobis quoque tractatus is locus.

Perpicuum est igitur, alia esse in homine optanda, alia laudanda. Genus, forma, vires, opes, divitiæ, cæteraque quæ fortuna det, aut extrinsecus, aut corpori, non habent in se veram laudem; quæ deberi virtuti uni putatur; sed tamen quod ipsa virtus in earum rerum usu ac moderatione maxime cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc sunt natura: & fortunæ bona: in quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non

* Infimum] Man. Infimum

se prætulisse aliis propter abundantiam fortunæ; ut opes & copiae non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati ac moderationi facultatem & materiam dedisse.

Virtus autem, quæ est per se ipsa laudabilis, & sine qua nihil laudari potest, tamen habet plures partes, quarum alia est alia ad laudationem aptior. Sunt enim alia virtutes, quæ videntur in moribus hominum, & quadam comitate ac beneficentia positæ: alia, quæ in ingenii aliqua facultate, aut animi magnitudine ac robore. Nam clementia, justitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus jucunda est auditu in laudationibus. Omnes enim hæc virtutes non tam ipsis, qui eas in se habent, quam generi hominum, fructuosæ putantur. Sapientia & magnitudo animi, quæ omnes res humanæ, tenues & pro nihilo putantur; & in excogitando vis quædam ingenii, & ipsa eloquentia, admirationis habet non minus, jucunditatis minus. Ipsos enim magis videtur, quos laudamus, quam illos, apud quos laudamus, ornare ac tueri: sed tamen in laudando jungenda sunt etiam hæc genera virtutum. Ferunt enim aures hominum, cum illa, quæ jucunda & grata, tum etiam illa, quæ mirabilia sunt in virtute, laudari.

LXXXV. Et quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude justitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum ejusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Itemque in cæteris res gestæ ad cuiusque virtutis genus, & vim, & nomen accommodabuntur.

Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur a viris fortibus ac emolumento ac præmio: quæ vero etiam cum labore & periculo ipsorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatissime possunt, & audiri facillime. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certe gratuita. Magna etiam illa laus & admirabilis videri solet, tulisse casus sapien-

pienter adversos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem.

Neque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta virtutis præmia, res gesta, iudiciis hominum comprobata: in quibus etiam, felicitatem ipsam deorum immortalium iudicio tribui, laudationis est. Sumenda autem res erunt aut magnitudine præstabiles, aut novitate primæ, aut genere ipso singulares. Neque enim parvæ, neque usitatæ, neque vulgares, admiratione, aut omnino laude dignæ videri solent.

Est etiam cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. De quo genere libitum est mihi paulo plura, quam ostenderam, dicere, non tam propter usum forensis, qui est a me in omni hoc sermone tractatus, quam ut hoc videretis, si laudationes essent in oratoris officio, quod nemo negat; oratori virtutum omnium cognitionem, sine qua laudatio effici non possit, esse necessariam.

Jam vituperandi præcepta contrariis ex vitiis sumenda esse perspicuum est. Simul est illud ante oculos, nec bonum virum proprie & copiose laudari, sine virtutum, nec improbum notari ac vituperari, sine vitiorum cognitione, satis insignite atque aspere posse. Atque his locis & laudandi, & vituperandi sæpe nobis est utendum in omni genere causarum.

Habetis, de inveniendis rebus, disponendisque quid sentiam. Adjungam etiam de memoria, ut labore Crassum levem, neque ei quidquam aliud, de quo disserat, relinquam, nisi ea, quibus hæc exormentur.

LXXXVI. Perge vero, inquit Crassus. Libenter enim te cognitum jam artificem, aliquandoque evolutum illis integumentis dissimulationis tuæ, nudatumque perspicio: & quod mihi nihil, aut quod non multum relinquis, percommode facis, estque mihi gratum. Jam istuc quantum tibi ego reliquerim, inquit Antonius, erit in tua potestate. Si enim vere agere volueris, omnia tibi relinquo. Sin dissimulare, tu quemadmodum his satisfacias, videris. Sed, ut ad rem redeam, non sum tanto ego, inquit, ingenio, quanto Themistocles

fuit, ut oblivionis artem, quam memoriæ, malim: gratiamque habeo Simonidi illi Geo, quem primum ferunt artem memoriæ protulisse. Dicunt enim, cum cœnaret Cranone in Theffalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem & nobilem, cecinissetque id carmen, quod in eum scripsisset, in quo multa ornandi causa poetarum more in Castorem scripta & Pollucem fuissent, nimis illum fordide Simonidi dixisse, se dimidium ejus ei, quod pactus esset, pro illo carmine, daturum: reliquum a suis Tyndaridis, quos æque laudasset, peteret, si ei videretur. Paulo post esse ferunt nuntiatum Simonidi, ut prodiret: juvenes stare ad januam duos quosdam, qui eum magnopere evocarent: surrexisse illum, prodisse, vidisse neminem. Hoc interim spatium conclave illud, ubi epularetur Scopas, concidisse: ea ruina ipsum oppressum cum suis interiisse. Quos cum humare vellet sui, neque possent obritos intermiscere ullo modo: Simonides dicitur ex eo quod meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset, demonstrator uniuscujusque sepeliendi fuisse. Hac tum re admonitus invenisse fertur, ordinem esse maxime, qui memoriæ lumen afferret. Itaque iis, qui hanc partem ingenii exercerent, locos esse capiendos, & ea, quæ memoriæ tenere vellet, effingenda animo, atque in his locis collocanda: sic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conservaret; res autem ipsas rerum effigies notaret: atque ut locis pro cera, simulacris pro literis uteremur.

LXXXVII. Qui sit autem oratori memoriæ fructus, quanta utilitas, quanta vis, quid me attinet dicere? tenere quæ didiceris in accipienda causa, quæ ipse cogitaris? omnes fixas esse in animo sententias? omnem descriptum verborum apparatus? ita audire vel eum, unde dicas? et eum, cui respondendum sit, ut illi non infundere in aures tuas orationem, sed in animo videantur inscribere? Itaque soli, qui memoria vigent, sciunt, quid, & quatenus, & quomodo disturi

⁵⁴ Vel eum, unde dicas] Interpretes volunt verba unde dicas significare, pro quo dicas; sed nullibi, ut opinor, occurrit apud Ciceronem ista locutio. Malo quidem cum Mss. Joan. Harl. r. Norf. Mag. & excerptis Nov. & vet. libris Caroli Stephani legere unde distas: quæ lectio procul dubio Ciceroniani coloris est. Idem.

sturi sint, quid responderint, quid superfit: iidemque multa ex aliis causis aliquando a se acta, multa ab aliis audita meminerunt.

Quare confiteor equidem, hujus boni naturam esse principem, sicut earum rerum, de quibus ante locutus sum, omnium: sed hæc ars tota dicendi⁵⁵, sive artis imago quædam est & similitudo, habet hanc vim, non ut totum aliquid, cujus in ingenis nostris pars nulla sit, pariat & procreet, verum ut ea, quæ sunt orta jam in nobis & procreata, educet atque confirmet. Verumtamen neque tam acri memoria fere quisquam est, ut non dispositis, notatisque rebus, ordinem verborum aut sententiarum complectatur: neque vero tam hebeti, ut nihil hac consuetudine & exercitatione adjuvetur. Vidit enim hoc prudenter sive Simonides, sive alius quis invenit, ea maxime animis^a effingi nostris, quæ essent a sensu tradita atque impressa: acerrimum autem ex omnibus nostris sensibus esse sensum videndi: quare facillime animo teneri posse ea, quæ perciperentur auribus, aut cogitatione, si etiam oculorum commendatione animis traderentur; ut res cæcas, & ab aspectus judicio remotas, conformatio quædam & imago & figura ita notaret, ut ea, quæ cogitando complecti^b non possemus, intuendo quasi teneremus.

His autem formis atque corporibus, sicut omnibus, quæ sub aspectum veniunt, sedes opus est: etenim corpus intelligi sine loco non potest. Quare ne in re nota & pervulgata multus & insolens sim, locis est utendum multis, illustribus, explicatis, modicis intervallis: imaginibus autem agentibus, acris, insignitis, quæ occurrere, celeriterque percutere animum possint. Quam facultatem & exercitatio dabit, ex qua consuetudo gignitur, & similibus verborum conversa & immutata casibus, aut traducta ex parte ad genus notatio, & unius verbi imagine totius sententiæ informatio, pictoris cuiusdam

⁵⁵ Sed hæc ars tota dicendi.] Scripserat Cicero, ni fallor, discendi. Pergit enim loqui de arte memoriæ. Si autem tantum, ut ajunt, scimus, quantum memoria tenemus;

quid mirum, si artem memoriæ Cicero artem discendi vocet? Muret.
^a Effingi.] Lamb. affici.
^b Non.] Viç. Man. Lamb. vix.

judam summi ratione & modo, formarum varietate locos distinguentis.

LXXXVIII. Sed verborum memoria⁵⁶, quæ minus est nobis necessaria, majore imaginum varietate distinguitur. Multa enim sunt verba, quæ, quasi articuli, connectunt membra orationis, quæ formari similitudine nulla possunt: eorum fingendæ nobis sunt imagines, quibus semper utamur. Rerum memoria propria est oratoris. Eam singulis personis bene posit⁵⁷ notare possumus, ut sententiæ imaginibus, ordinem locis comprehendamus. Neque verum est, quod ab inertibus dicitur, opprimi memoriæ imaginum pondere, & obscurari etiam id, quod per se natura tenere potuisset. Vidi enim ego summos homines, & divina prope memoria, Athenis Charmadam; in Asia, quem vivere hodie ajunt, Scepsum Metrodorum; quorum uterque tanquam literis in cera, sic se ajebat imaginibus in iis locis, quos haberet, quæ meminisse vellet, perscribere. Quare hac exercitatione non erueda memoria est, si est nulla naturalis: sed certe, si latet, evocanda est.

Habetis sermonem bene longum hominis utinam non impudentis: illud quidem certe, non nimis verecundi: qui quidem cum te, Catule, tum etiam L. Crasso audiente, de dicendi ratione tam multa dixerim. Nam istorum ætas minus me fortasse movere debuit. Sed mihi ignoscetis profecto, si modo, quæ causa me ad hanc insolitam mihi loquacitatem impulerit, acceperitis.

LXXXIX. Nos verò, inquit Catulus, (etenim pro me hoc, & pro meo fratre respondeo) non modo tibi ignoscimus,

Tom. I.

R r

⁵⁶ Sed verborum memoria &c.] Ut hunc locum intelligamus, observandum est, imagines aliud quiddam significare, ac similitudinem & similitudinem. Non enim necesse est, ut imagines semper similes sint iis rebus, quas ad memoriæ adjuvandam repræsentant. Dicit igitur Antonius, multa verba, ut adverbia, præpositiones, &c. similitudine nulla significari posse. Si igitur eorum meminisse velimus, necesse est in promptu habere quam plurimas quasi arbitrarías imagines, quæ, quamvis nihil simile ha-

beant, longo tamen usu perceptæ ea verba, quibus opus est, ob oculos nostros ponant. Hanc autem veram esse interpretationem confirmant verba Quinti. Lib. II. c. 2. Mitto, quod quædam (verba) nullis similitudinibus significari possunt; habeamus enim senes, ut qui notæ scribunt; certas imagines omnium &c. Peircius.

⁵⁷ Eam singulis personis bene positis &c.] Personæ in hoc loco significant imagines, facies fidas. Sic Lucret. 1. 4. 2. 29. Idem.

mūs, sed te diligimus, magnamque tibi habemus gratiam: & cum humanitatem & facilitatem agnoscimus tuam, tum admiramur istam scientiam & copiam. Equidem etiam hoc me affectum puto, quod magno sum levatus errore, & illa admiratione liberatus, quod multis cum aliis semper admirari solebam, unde esset illa tanta tua in causis divinitas. Nec enim te ista attingisse arbitrabar, quæ diligentissime cognosse, & undique collegisse, usuque doctum partim correxisse video, partim comprobasse. Neque eo minus eloquentiam tuam, & multo magis virtutem & diligentiam admiror: & simul gaudeo, iudicium animi mei comprobari, quod semper statui, neminem sapientiæ laudem & eloquentiæ sine summo studio, & labore, & doctrina, consequi posse. Sed tamen quidnam est id, quod dixisti, fore ut tibi ignosceremus, si cognossemus, quæ te causa in hunc sermonem impulisset? Quæ est enim alia causa, nisi quod nobis, & horum adolescentium studio, qui te attentissime audierunt, morem gerere voluisti?

Tum ille, Adimere, inquit, omnem recusationem Crasso volui, quem ego paulo sciebam, vel pudentius, vel invidius, (nolo enim dicere de tam suavi homine, fastidiosius) ad hoc genus sermonis accedere. Quid enim poterit dicere? Consularem se esse hominem & censorium? eadem nostra causa est. An ætatem afferet? quadriennio minor est. An se scire? quæ ego sero, quæ cursim arripui, quæ subsicivis operis, ut ajunt: iste a puero, summo studio, summis doctoribus. Nihil dicam de ingenio, cui par nemo fuit. Etenim me dicentem qui audierit, nemo unquam tam sui despiciens fuit, quin speraret aut melius, aut eodem modo se posse dicere: Crasso dicente, nemo tam arrogans, qui similiter se unquam dicturum esse consideret. Quamobrem, ne frustra hi tales viri venerint, te aliquando, Crasse, audiamus.

XC. Tum ille, Ut ita ista esse concedam, inquit, Antoni, quæ sunt longe secus, quid mihi tu tandem hodie, aut cuiquam homini, quod dici possit, reliquisti? Dicam enim vere, amicissimi homines, quod sentio. Sæpe ego doctos homines,

mines, quid dico sæpe? immo nonnunquam: sæpe enim qui potui, qui puer in forum venerim, neque inde unquam divitius, quam quæstor, abfuerim? sed tamen audivi, ut heri dicebam, & Athenis cum essem, doctissimos viros, & in Asia istum ipsum Scepsium Metrodorum, cum de his ipsis rebus disputaret. Neque vero mihi quisquam copiosius unquam visus est, neque subtilius in hoc genere dicendi, quam iste hodie, esse versatus. Quod si esset aliter, & aliquid intelligerem ab Antonio prætermisum: non essem tam inurbanus, ac pæne inhumanus, uti eo gravarer, quod vos cupere sentirem.

Tum Sulpicius, An ergo, inquit, oblitus es, Crasse, Antonium ita partitum esse tecum, ut ipse instrumentum oratoris exponeret, tibi ejus distinctionem atque ornatum relinqueret? Hic ille, Primum, quis Antonio permisit, inquit, ut & partes faceret, & utram vellet, prior ipse sumeret? deinde, si ego recte intellexi, cum valde libenter audirem, mihi conjuncte est visus de utraque re dicere. Ille vero, inquit Cotta, ornamenta orationis non attingit, neque eam laudem, ex qua eloquentia nomen ipsum invenit. Verba igitur, inquit Crassus, mihi reliquit Antonius, rem ipse sumpsit.

Tum Cæsar, Si, quod difficilius est, id tibi reliquit: est nobis, inquit, causa, cur te audire cupiamus. Sin, quod facilius, tibi causa non est, cur recuses. Et Catulus, Quid, quod dixisti, inquit, Crasse, si hic hodie apud te maneremus, te morem nobis esse gesturum, nihilne ad fidem tuam putas pertinere? Tum Cotta ridens, Possem tibi, inquit, Crasse, concedere: sed vide, ne quid Catulus attulerit religionis: opus hoc censorium est: id autem committere, vide quam sit homini turpe censorio. Agite vero, ille inquit, ut vultis. Sed nunc quidem, quoniam id temporis est, surgendum censeo, & requiescendum: post meridiem, si ita vobis est commodum, loquemur aliquid, nisi forte in crastinum differre mavultis. Omnes se vel statim, vel, si ipse post meridiem mallet, quam primum tamen audire velle dixerunt.